

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Aresztu Śledczego w Warszawie-Grochowie
dotyczącej stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej: OPCAT) oraz na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 19-20 lutego 2015 r., do Aresztu Śledczego w Warszawie-Grochowie (zwanego dalej: Aresztem lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem): Dorota Krzysztoń (kryminolog), dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji) i Wojciech Sadownik (prawnik).

Celem wizytacji prewencyjnej było sprawdzenie stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością, osadzonych w Areszcie, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem. Inne kwestie dotyczące pozostałych osób pozbawionych wolności, ujawnione w czasie wizytacji, zostały opisane w przedostatnim punkcie niniejszego raportu (pkt 13).

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z ppłk Zbigniewem Królikowskim – dyrektorem jednostki oraz jego zastępcami: mjr Haliną Lamecką i ppłk Józefem Soją;
- dokonano oglądu terenu jednostki oraz pomieszczeń w oddziałach mieszkalnych, użytkowanych przez osoby z niepełnosprawnością, w tym celi mieszkalnej dla nich przeznaczonej;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osobami pozbawionymi wolności oraz z pracownikami jednostki;

- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- zapoznano się z dokumentacją Aresztu.

W czasie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną oraz sprawdzono przystosowanie jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Pracownicy KMP poinformowali dyrektora Aresztu oraz przedstawicieli kadry jednostki, zaproszonych na rozmowę podsumowującą wizytację, o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem Aresztu.

2. Legalność pobytu i prawidłowość rozmieszczenia osadzonych

Wizytowany Areszt przeznaczony jest dla tymczasowo aresztowanych kobiet i mężczyzn, pozostających do dyspozycji Prokuratury Rejonowej Warszawa Praga-Południe, Prokuratury Rejonowej w Otwocku oraz Sądu Rejonowego Praga-Południe, Sądu Okręgowego Warszawa – Praga (jeżeli areszt tymczasowy zastosowano na wniosek w/w prokuratur) i Sądu Rejonowego w Otwocku, jak również dla skazanych kobiet odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy, młodocianych i recydywistek penitencjarnych w warunkach zakładu typu zamkniętego (M, P, R) oraz odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy i młodocianych w warunkach zakładu typu półotwartego (M, P). Mogą w nim przebywać tymczasowo aresztowane i skazane kobiety oraz tymczasowo aresztowani mężczyźni chorzy na cukrzycę insulinozależną, a także skazane kobiety poruszające się na wózku inwalidzkim i z programem substytucji metadonowej.

Ustalona pojemność jednostki to łącznie 734 miejsc. Faktycznie na terenie Aresztu było w czasie wizytacji 691 osadzonych. Przegląd wybranej przez przedstawicieli KMP dokumentacji, nie ujawnił nieprawidłowości związanych z podstawami prawnymi ich pobytu w jednostce.

Według informacji uzyskanych od dyrektora Aresztu, skazane kobiety poruszające się na wózku inwalidzkim co do zasady umieszczane są w celi dla nich przeznaczonej.

3. Traktowanie

Wobec funkcjonariuszy Służby Więziennej i pracowników cywilnych, w okresie od 2014 r. do dnia wizytacji nie były prowadzone postępowania dyscyplinarne związane z traktowaniem osadzonych. Nie wszczęto również postępowań karnych.

Z informacji udzielonych wizytującym wynika, że w analizowanym okresie toczyło się 13 spraw cywilnych, wywołanych wystąpieniami osadzonych. Dotyczyły one warunków odbywania kary (kwestie przeludnienia, związane z sytuacją z wcześniejszych lat) i warunków leczenia (niezwiązanych z problemem niepełnosprawności).

Z obserwacji pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: BRPO) poczynionych podczas wizytacji wynika, że atmosfera panująca w jednostce była dobra. Wizytujący nie odebrali sygnałów świadczących o niewłaściwym traktowaniu osadzonych z niepełnosprawnością.

Osadzeni, z którymi przedstawiciele Mechanizmu przeprowadzali rozmowy w celach mieszkalnych oraz rozmowy indywidualne, chwalili funkcjonariuszy Służby Więziennej, w tym zwłaszcza wychowawców oraz samego dyrektora.

Wszystkie cele mieszkalne wizytowane są na bieżąco przez wychowawców oddziałów. Osadzeni w Areszcie mają stały dostęp do dyrektora jednostki oraz kierowników poszczególnych działów służb.

Zgodnie z informacją personelu Aresztu, w okresie od dnia 1 stycznia 2014 r. do dnia wizytacji nie było zdarzeń nadzwyczajnych dotyczących osób z niepełnosprawnością, a osadzeni z tej grupy nie podejmowali działań autoagresywnych.

Skargi i wnioski osadzonych rozpatrywane są zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w *sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych* (Dz. U. z 2013 r., poz. 647).

Kontrola osobista osadzonych odbywa się w niemonitorowanych dyżurkach oddziałowych. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez personel jednostki, nie przyjęto konkretnej procedury postępowania z osobami z niepełnosprawnością w Planie Ochrony Aresztu. Pracownikom BRPO nie wyjaśniono nadto, w jaki sposób w praktyce przeprowadza się kontrolę osób np. na wózku inwalidzkim. Nie jest zatem jasne, czy

osoby te są z niego podnoszone czy też zobowiązuje się je, bez względu na fizyczne możliwości, do tych samych czynności ułatwiających przeprowadzenie kontroli przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, co w przypadku osób w pełni sprawnych. W ocenie reprezentantów KMP kontrola osobista osadzonych z niepełnosprawnością powinna uwzględniać stopień i rodzaj niepełnosprawności, co z fizycznych względów, różni się od działania, jakie ma miejsce w przypadku innych osadzonych. W zastanej sytuacji, wobec nieistnienia żadnych zasad w opisywanym zakresie, może dojść do naruszenia godności osoby kontrolowanej. Zaznaczyć należy, że ta sprawa dotyczy zarówno osób osadzonych, jak i odwiedzających je. Mając na względzie powyższe, pracownicy BRPO uznają to zagadnienie za problem systemowy, wymagający opracowania ogólnych zasad przeprowadzania kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością, uwzględniających również konieczność dokonywania jej przez odpowiednio przeszkolonych funkcjonariuszy Służby Więziennej.

W Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego Aresztu, według ustnego oświadczenia kierownika działu ochrony, nie uwzględniono pomocy osobom mającym problemy z poruszaniem się. Należy zatem wskazać, że właściwa organizacja ewakuacji osób z niepełnosprawnością powinna uwzględniać również dotyczące ich wytyczne postępowania personelu na wypadek zagrożenia, w tym sposoby alarmowania osób z niepełnosprawnością (nawet indywidualne), a także wskazywać na dodatkowe obowiązki innych pracowników Aresztu, w którym prowadzone są działania. Przedstawiciele Mechanizmu zalecają zatem uzupełnienie Instrukcji o wskazane kwestie.

4. Dyscyplinowanie

Z informacji przekazanych przez władze Aresztu przedstawicielom Mechanizmu wynika, że w latach 2014-2015 do dnia wizytacji żadna osoba z niepełnosprawnością nie była ukarana dyscyplinarnie.

Spośród osadzonych, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP nikt nie zgłaszał zastrzeżeń w tym obszarze.

5. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie Dyrektora Aresztu Śledczego z dnia 1 lipca 2013 r. w *sprawie porządku wewnętrznego obowiązującego w Areszcie Śledczym Warszawa-Grochów w Warszawie* wraz z kilkoma zmieniającym je aneksami. Osadzeni mają w celach dostępu do tego dokumentu i informacji o jego zmianach.

Poza tym na ścianach korytarzy i świetlic poszczególnych oddziałów wywieszane są adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka (między innymi Rzecznika Praw Obywatelskich oraz organizacji pozarządowych), a także inne istotne dla osadzonych dane. W tym zakresie należy zwrócić uwagę na wyeksponowane w opisany sposób, liczne materiały informacyjne dla osadzonych, mogące przydać się w toku postępowania karnego i wykonawczego, w tym wzory różnych wniosków (np. o ułaskawienie) oraz wyjaśnienia przepisów obowiązującego prawa (np. na temat możliwości uzyskania pomocy prawnej w toku postępowania karnego, wyroku łącznego i kasacji).

Wprawdzie informacje dla osadzonych mają wyłącznie formę wizualną, z pominięciem formy dotykowej, uwzględniającej sytuację osób niewidzących i niedowidzących, jednak osoby z niepełnosprawnością sensoryczną w tym obszarze, mogą zapoznawać się z niezbędnymi dla nich wiadomościami za pośrednictwem wychowawców, starszych celi i radiowęzła, który funkcjonuje w placówce.

Osadzeni mają dostęp do aktualnych aktów prawnych, orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, w ramach stanowiska *Internet dla osadzonych* znajdującego się w sali widzeń oraz przy pomocy wychowawców.

W jednostce nie korzysta się z pętli indukcyjnych. W przypadku osadzenia w Areszcie osób niesłyszących lub niedosłyszących, dysponujących odpowiednimi aparatami słuchowymi, konieczne jest zagwarantowanie im możliwości skorzystania z systemu wspomagania słuchu. Podobnie potrzebne w takim przypadku będzie zapewnienie dostępności tłumacza polskiego języka migowego (co może się odbywać również za pośrednictwem Internetu czy elektronicznych translatorów).

6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Osadzeni w wizytowanej jednostce mają prawo kontaktu ze światem zewnętrznym, w tym z rodzinami, w formie rozmów telefonicznych i video rozmów za pośrednictwem Internetu (z wyjątkiem tymczasowo aresztowanych), bezpośrednich widzeń i korespondencji. Skazanym udziela się także przepustek i zezwoleń na opuszczenie jednostki.

Skazani i ukarani mają prawo prowadzić rozmowy telefoniczne na własny koszt, codziennie w wyznaczonych godzinach, z samoinkasujących aparatów telefonicznych znajdujących się w oddziałach mieszkalnych, w których są zakwaterowani.

Przedstawiciele KMP nie odebrali krytycznych uwag od osadzonych z niepełnosprawnością w związku z ich kontaktem z osobami spoza jednostki.

7. Prawo do ochrony zdrowia

W ambulatorium Aresztu, poza kierownikiem (chirurgiem klatki piersiowej) zatrudnieni są lekarze specjaliści: chorób wewnętrznych, ogólny, ortopeda/traumatolog, radiodiagnostyk, ginekolog/położnik, dermatolog/wenerolog, anestezjolog oraz 2 stomatolodzy i 9 pielęgniarek. Uwagę zwraca fakt, że żaden lekarz nie jest zatrudniony na pełnym etacie, a część z nich pracuje w ramach umów zleceń w wymiarze maksymalnie do 20 godzin miesięcznie.

Podczas wizytacji jednostki w 2010 r. kierownik Ambulatorium (wówczas pracujący na pełnym etacie) sygnalizował konieczność zatrudnienia jeszcze 2 lekarzy w pełnym wymiarze czasu pracy (RPO-646301-VII-7020/7006/10/PK). W tym obszarze nie doszło do zmian. Nadto w stosunku do roku 2010, Areszt nie zatrudnia już psychiatry.

W toku aktualnej wizytacji przedstawiciele KMP odebrali informację od personelu placówki, z której wynika, że zdarzają się odmowy przyjęć osadzonych przez lekarzy specjalistów publicznych placówek służby zdrowia, motywowane niechęcią lekarzy do tej grupy pacjentów (jedna z placówek NFZ oficjalnie, pisemnie odmówiła pomocy, wizytujący nie otrzymali kopii tej korespondencji).

Biorąc pod uwagę powyższe kwestie oraz wielkość placówki i jej przeznaczenie również dla osób mających problemy zdrowotne, w tym osób z niepełnosprawnością,

przedstawiciele KMP oczekują na wyjaśnienie, z jakich względów aktualnie uznaje się, że w Dziale Służby Zdrowia nie ma potrzeb etatowych.

W każdym pawilonie mieszkalnym (poza A) znajduje się gabinet przyjęć lekarskich. W placówce wyodrębniono też gabinet ginekologiczny i stomatologiczny. Każdy oddział ma wyznaczony jeden dzień w tygodniu, kiedy zgłaszający się pacjenci przyjmowani są przez lekarza internistę. W przypadkach nagłych przyjęcia odbywają się poza ustalonym harmonogramem. Konsultacje i badania specjalistyczne niemożliwe do przeprowadzenia w wizytowanym Areszcie, wykonuje się w szpitalu Aresztu Śledczego w Warszawie-Mokotowie, a ponadto w placówkach powszechnej służby zdrowia na terenie Warszawy.

Do końca 2014 r. Areszt Śledczy w Warszawie-Mokotowie świadczył też usługi w zakresie rehabilitacji osadzonych, które z założenia nie są możliwe na terenie Aresztu Śledczego Warszawa-Grochów. Czas oczekiwania wynosił średnio ok. 2 tygodni. W czasie wizytacji wiadomo było jednak, że wskazana placówka zakończyła świadczenie usług w tym obszarze, a zatem zajęcia dla osób potrzebujących rehabilitacji, w tym osób z niepełnosprawnością będą odbywać się w innych jednostkach. Wizytujący proszą o wskazanie czy znane jest miejsce gdzie ewentualna rehabilitacja będzie wykonywana, czy też ad hoc będzie to ustalane każdorazowo w razie potrzeby.

8. Warunki bytowe

W Areszcie nie ma problemów z przeludnieniem. Osadzeni kwaterowani są w 169 celach mieszkalnych, podzielonych na 6 oddziałów (A-F). W jednostce przeważają cele 3, 4 i 5-osobowe (nie ma cel przeznaczonych dla większej liczby osadzonych).

Osadzeni przebywają w warunkach zapewniających zachowanie przewidzianej w art. 110 Kodeksu karnego wykonawczego (dalej: K.k.w.) normy 3 m² powierzchni celi na osobę. Wszystkie cele w Areszcie posiadają wyodrębnione i w pełni zabudowane kącki sanitarne (poza celami izolacyjnymi, których kącki są usytuowane poza wzrokiem wchodzących funkcjonariuszy i poza zasięgiem kamer monitoringu wizyjnego). Są też skanalizowane oraz doprowadzona jest do nich ciepła woda, dostarczana w określonych godzinach, 3 razy dziennie. Osadzeni mają prawo do 2 kąpieli w tygodniu.

Jednostka posiada 4-osobową celę dla osób z niepełnosprawnością z kąciem sanitarnym uwzględniającym udogodnienia dla osób o obniżonej sprawności ruchowej, ulokowaną w oddziale dla kobiet typu zamkniętego. Ze względu na piętrowe łóżka, stanowiące m.in. jej wyposażenie, w praktyce mogą w niej zostać umieszczone tylko 2 osoby z niepełnosprawnością ruchową, niepozwalającą na zajęcie któregoś z górnych poziomów. Z informacji dyrektora Aresztu wynika, że nie zdarzyło się jeszcze do tej pory, aby do placówki skierowanych zostało jednocześnie więcej osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.

Dla potrzeb osadzonych z niepełnosprawnością nie są dostosowane inne cele, w których mogą się znaleźć, tj. m.in. cele izolacyjne i przejściowe. Dyrektor jednostki zapewnił wprawdzie wizytujących, że podejmuje decyzję o zmianie przeznaczenia celi dla niepełnosprawnych na celę przejściową w przypadkach przyjęć do placówki osób na wózek inwalidzki, wyjaśnienia jednak wymaga sprawa niedostosowania cel służących wymierzaniu kary dyscyplinarnej.

Niedostosowane wbrew treści rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 lipca 2012 r. w *sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu leczniczego dla osób pozbawionych wolności* (Dz. U. z 2012 r., poz. 808) do potrzeb osób z niepełnosprawnością są również izby chorych, które w dniu wizytacji były w generalnym remoncie, celem dostosowania ich do ww. przepisów.

W ocenie przedstawicieli KMP w celi dla osób z niepełnosprawnością, choć jest w niej dogodna przestrzeń manewrowa dla osadzonych poruszających się na wózkach inwalidzkich, nie wszystkie elementy spełniają w pełni warunki dostępności. Dolne łóżka, z których mogłyby korzystać osadzone, są bowiem zbyt niskie (wysokość materacy poniżej 45-55 cm), podobnie muszla ustępowa w kąciu sanitarnym (poniżej 45-50 cm). Zbyt wysoko położone są z kolei włączniki światła i przyciski instalacji przyzywowej (powyżej 90-120 cm), klamki okien (powyżej 120 cm) oraz lustro (powyżej 100 cm) i gniazdko elektryczne przy umywalce w łazience (90-120 cm), a także wieszak na ubrania (powyżej 135 cm)¹. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że

¹ Wszystkie podawane w nawiasach w niniejszym akapicie wymiary, ustalone zostały przez osoby z niepełnosprawnością z Fundacji *Polska bez barier* zgodnie ze standardami planowania dostępności i uznane są za optymalne dla odpowiedniego dostosowania placówek wizytowanych przez przedstawicieli KMP.

niektóre z opisanych mankamentów zostały usunięte jeszcze w toku wizytacji (np. zmiana umieszczenia wieszaka na ubrania).

Ambulatorium spełniające wymogi dostępności oraz łazienka ogólna znajdują się na tej samej kondygnacji, co cela dla osób z niepełnosprawnością.

W łazni wyodrębniono bezprogowe stanowisko prysznicowe z krzesłem i poręczami dla osób z obniżoną sprawnością ruchową. Dostępny w tym pomieszczeniu wieszak na odzież był jednak w czasie wizytacji zamontowany powyżej dopuszczalnej wysokości (135 cm). Należy przy okazji zaznaczyć, że osoby z niepełnosprawnością, przebywające w innych oddziałach mieszkalnych skarżyły się, że nie mogą korzystać z tamtejszych łazienek ze względu na brak udogodnień, które pozwoliłyby na umycie się. W ocenie przedstawicieli Mechanizmu należy uwzględnić potrzeby również innych osób z niepełnosprawnością, w tym mężczyzn przebywających w Areszcie, poprzez uczynienie dostępnymi dla osób o obniżonej sprawności ruchowej przynajmniej pojedynczych stanowisk prysznicowych w innych oddziałach mieszkalnych.

Korytarz przy celi dla osób z niepełnosprawnością jest odpowiednio szeroki i pozbawiony barier architektonicznych. Jednak zarówno w nim, jak i w pozostałych ciągach komunikacyjnych (w budynku i poza nim) nie znajdują się miejsca siedzące umożliwiające odpoczynek.

Telefony oraz skrzynki na korespondencję wyeksponowane w korytarzu przy wymienionej celi, zawieszane są zbyt wysoko, by osoba siedząca na wózku inwalidzkim mogła do nich dosięgnąć (wysokość najwyższego przycisku w telefonie przekracza 120 cm).

Drzwi wiodące do niektórych pomieszczeń, do których powinna móc dostać się osoba korzystająca z wózka inwalidzkiego mają wysokie progi, powyżej 2 cm (m.in. do świetlicy centralnej i do przedsionka przed kaplicą) lub ich szerokość jest nieodpowiednia (np. do kaplicy wiodą drzewi o szerokości w świetle poniżej 90 cm).

Parterowe kondygnacje budynków wizytowanej jednostki nie są w pełni dostępne dla osób z niepełnosprawnością ruchową m.in. ze względu na kilkustopniowe schody wiodące do ich drzwi.

Nawet wejście do pawilonu mieszkalnego z celą dla osób z niepełnosprawnością jest niedostępne dla osadzonych mających problemy z poruszaniem się, gdyż wiodą doń stopnie, na których zamontowano szyny najazdowe, które nie spełniają żadnych

kryteriów dostępności (m.in. ze względu na spory kąt nachylenia, o 30% przekraczający dopuszczalne 6%).

Również pochylnia wiodąca do sali widzeń nie jest skonstruowana w sposób optymalny ze względu na kąt jej nachylenia, przekraczający dopuszczalny (6%), brak krawężnika i niską górną poręcz (poniżej 75 cm).

W przejściach na zewnątrz budynku, występują podobne mankamenty. Ścieżki nie są wolne od nierówności i zbyt wysokich krawężników.

Powyższe niedostosowania uniemożliwiają osobom mającym problem z poruszaniem się wyjście na plac spacerowy, dojście do sali widzeń, świetlicy, kaplicy i innych miejsc, do których nie powinny mieć kłopotów z samodzielnym dotarciem.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w orzeczeniu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (6253/03) uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest *poniżającym traktowaniem* w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

W ocenie pracowników BRPO należy zapewnić takie warunki w celi oraz w pozostałych miejscach, aby osoba korzystająca z wózka inwalidzkiego mogła z niej korzystać oraz samodzielnie docierać do pomieszczeń dla niej również przeznaczonych.

Podobnie należy zapewnić osobom odwiedzającym z niepełnosprawnością ruchową możliwość dotarcia na widzenie z bliskimi. Tymczasem przed jednostką nie wyodrębniono miejsca parkingowego dla osób z niepełnosprawnością. Wejście do placówki jest niedostępne dla osób mających problemy z poruszaniem się, a przy sali widzeń nie ma toalet z udogodnieniami dla tej grupy odwiedzających, jak również samych osadzonych. Zgodnie z informacją pracowników Aresztu, osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich są wpuszczane główną bramą wjazdową, niemniej jednak - jak ustalili pracownicy BRPO - dzwonek przy niej, ze względu na wysokość zamieszczenia, jest niedostępny dla osoby na wózku inwalidzkim.

Reprezentantów KMP poinformowano o staraniach kadry jednostki, aby choć część stwierdzonych nieprawidłowości zniwelować (np. przebudowując i rozbudowując wejście główne z tzw. węzłem przepustek, zgodnie z wcześniej opracowanymi planami, uzupełnionymi o dostrzeżone podczas wizytacji potrzeby, jeżeli Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej przekaze na to środki finansowe i rozstrzygnięta zostanie korzystnie dla jednostki sprawa związana z własnością gruntu). Jak wynika z korespondencji

powizytacyjnej, tuż po wizytacji, wykonano szacunkowe obliczenia kosztów modernizacji, niwelujących część stwierdzonych w jej toku nieprawidłowości (np. koszt wyrównania chodnika na terenie jednostki oraz przed wejściem głównym, a także budowy podjazdu dla niepełnosprawnych w tym miejscu).

Należy zauważyć, że Areszt jest jednostką przeznaczoną zarządzeniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 55/13 z dnia 20 grudnia 2013 r. m.in. dla skazanych poruszających się na wózku inwalidzkim. Wobec powyższego zastany podczas wizytacji stan placówki jest niezadowolający i przedstawiciele KMP zalecają kontynuację zamierzeń dostosowawczych.

Żadnego dostosowania dla potrzeb przewozu osób z niepełnosprawnością nie ma również samochód Służby Więziennej, którym przewożeni są osadzeni. Z wyjaśnień dyrektora Aresztu wynika, że w tym celu wykorzystywany jest publiczny transport dla osób z niepełnosprawnością i pomoc Fundacji *Pomoc Potrzebującym*. Ponieważ z informacji przekazanych przez osoby zajmujące się ofertą transportową w Fundacji (www.czerwonybusik.pl) wynika, że zajmują się jedynie przewozem pełnosprawnych skazanych z wizytowanego Aresztu i nie mają pojazdu dostosowanego do potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, sprawa ta wymaga wyjaśnienia. Podobnie uściślenia wymaga kwestia korzystania przez jednostkę z usług firmy zajmującej się miejskim transportem dla osób z niepełnosprawnością, albowiem z informacji pracowników tej firmy wynika, że świadczą usługi dla osób prywatnych, posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, za które pobierana jest każdorazowo opłata w gotówce (15 zł). Wprawdzie istnieje możliwość przewożenia osób z orzeczoną niepełnosprawnością z jednostek penitencjarnych, ale wymagałoby to najprawdopodobniej odrębnej umowy na tego typu usługi.

9. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

Osoby niepełnosprawne fizycznie mają możliwość – na zasadach ogólnych - korzystania ze wszystkich dostępnych na terenie Aresztu form zajęć. Osadzeni mogą spędzać wolny od obowiązków czas w celach i w świetlicach oglądając TV, czytając udostępniane w bibliotece książki i prasę, grając w gry stolikowe i zręcznościowe.

Wobec osób niepełnosprawnych ruchowo i osób starszych, z trudnością przemieszczających się, organizowane są zajęcia świetlicowe w formie klubów i kółek

zainteresowań dostępnych w świetlicach oddziałów mieszkalnych. Działają takie koła jak:

- Plastyczne
- Robótek ręcznych
- Klub dobrej płyty
- Dyskusyjne kółko filmowe
- Klub miłośników literatury
- Klub pozytywnej aktywności fizycznej
- Kółko tenisa stołowego
- Kółko rękodzielnicze
- Kółko szachowe

Zajęcia sportowe realizowane są przy współpracy wolontariuszy Fundacji Dom Kultury. Osadzeni mieli w 2014 r. możliwość uczęszczania na zajęcia zumbi oraz jogi, prowadzonych przez wykwalifikowanych instruktorów i brali udział w ogólnopolskiej akcji *Polska biega*. Osoby z niepełnosprawnością, w ramach swoich możliwości fizycznych, mogą też korzystać z placu rekreacyjnego, dostosowanego do gry w piłkę siatkową lub badmintona.

Osadzeni mają dostęp do woluminów znajdujących się w punktach bibliotecznych w danym oddziale mieszkalnym (książki w punktach bibliotecznych wymieniane są co 3 miesiące), mają dostęp do audycji radiowych (w tym własnego programu Aresztu) i transmisji mszy św. emitowanych przez radiowęzeł.

Audycje własne placówki obejmują tematy związane m.in. z uzależnieniami, zdrowiem, prawem i psychologią oraz dotyczą problemów osób z niepełnosprawnością.

Od 2012 r. w ramach programu readaptacji społecznej *Piszę więc jestem* wydawana jest gazeta więzienna - kwartalnik *W kratkę*. Z kolei, od czerwca 2014 r. osadzone przy współpracy z Fundacją Dom Kultury tworzą internetowy blog (<http://ewkratke.blog.pl/>).

Osoby, z którymi rozmawiali wizytujący nie zgłosiły uwag dotyczących możliwości spędzania wolnego czasu.

10. Zatrudnienie oraz nauczanie

Dla osób z niepełnosprawnością nie organizuje się kursów zawodowych. Mogą one korzystać z ogólnodostępnych szkoleń.

Zgodnie z informacją udzieloną wizytującym, nie zorganizowano miejsc pracy dla skazanych poruszających się na wózku inwalidzkim i osób o innym charakterze niepełnosprawności. Nie ma też żadnych planów w tym zakresie. Z informacji udzielonych wizytującym nie wynika, aby ostatnio przebywający w jednostce skazani czy też skazane z niepełnosprawnością, byli zatrudnieni. Przedstawicielom Mechanizmu przedstawiono jedynie informację, iż żaden pracodawca nie składał oferty pracy dla osób z niepełnosprawnością.

Przedstawiciele KMP zwracają uwagę na to, że osoby niepełnosprawne powinny mieć taki sam dostęp do pracy jak osoby sprawne, a jedyną ewentualną barierą w tym zakresie może być orzeczenie lekarskie niedopuszczające do pracy na konkretnym stanowisku, proponowanym przez jednostkę penitencjarną. Wobec powyższego, pracownicy BRPO proszą o wyjaśnienie, czy w przypadku osadzenia w Areszcie skazanych z niepełnosprawnością, zgłaszających chęć podjęcia pracy, kadra placówki podejmowała działania w opisywanym zakresie.

11. Personel

Według przedstawionych wizytującym informacji, wszyscy funkcjonariusze działów: ochrony i penitencjarnego posiadają odpowiednie do pełnionych funkcji kwalifikacje i pogłębiają wiedzę w ramach dodatkowych kursów zawodowych.

Biorą m.in. udział w szkoleniach i warsztatach dotyczących niwelowania agresji w oparciu o poznawczo-behawioralne metody zmian zachowań, kształtowania umiejętności społecznych, pracy z grupą, przeciwdziałania przemocy (szkolenie dla funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej pracujących w bezpośrednim kontakcie ze skazanymi). Na rok 2015 zaplanowano kurs dotyczący radzenia sobie ze stresem, który był już prowadzony w przeszłości, wraz ze szkoleniem z komunikacji interpersonalnej.

Mając na uwadze specyfikę pracy z osobami pozbawionymi wolności, wartym rozważenia w ocenie przedstawicieli KMP, byłoby objęcie pracowników Działów: Penitencjarnego i Ochrony szkoleniami z zakresu praw osób pozbawionych wolności (także w kontekście regulacji międzynarodowych).

Nadto należy zwrócić uwagę, że w szkoleniach, które miały miejsce w przeszłości nie brali jednak udziału wszyscy funkcjonariusze, co było spowodowane między innymi tokiem służby.

Mając na względzie powyższe, przedstawiciele KMP zalecają objęcie wszystkich funkcjonariuszy Służby Więziennej pracujących bezpośrednio z osadzonymi tego typu szkoleniami. Z uwagi na przeznaczenie jednostki, zaleca się również przeszkolenie funkcjonariuszy w zakresie postępowania z osobami niepełnosprawnymi.

Warto przywołać w tym miejscu Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom [patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego (CPT/Inf 92/ 3) dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego], które wskazują, że *nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.*

Wszyscy psychologowie i wychowawcy są objęci regularną superwizją, co należy uznać za dobrą praktykę.

Podczas wizytacji przedstawiciele KMP odebrali informację o trudnościach w pracy kadry Działu Penitencjarnego, polegających na braku 2 etatów i fakcie długotrwałych zwolnień lekarskich i urlopie macierzyńskim 2 pracowników. Taka obsada kadrowa powoduje, iż nie ma możliwości przestrzegania standardów liczebności grup wychowawczych tj. 40 skazanych na 1 wychowawcę lub 60 tymczasowo aresztowanych. Ilustracją tego problemu w ocenie reprezentantów Mechanizmu, jest praca wychowawcy w oddziale mieszkalnym F, który w czasie wizytacji w pojedynkę zajmował się 60 tymczasowo aresztowanymi i 30 skazanymi (łącznie 90). Od osób osadzonych nie odebrano wprawdzie negatywnych uwag związanych z tym problemem, jednak opisana sytuacja stwarza ryzyko wypalenia zawodowego funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz możliwość popełnienia błędów przez wychowawców nadmiernie obciążonych pracą. Może to w efekcie negatywnie wpłynąć na osadzonych. Z tych względów przedstawiciele KMP zalecają zapewnienie pełnej obsady kadrowej w Dziale Penitencjarnym zgodnej ze standardami pracy penitencjarnej i uzasadnieniem Instrukcji Nr 2/12 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 lutego 2012 r. w sprawie *tworzenia i organizacji oddziałów penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych.*

12. Prawo do praktyk religijnych

Opiekę duszpasterską nad osadzonymi sprawuje kapelan rzymskokatolicki, ksiądz prawosławny i siostra zakonna.

Formy działalności księży obejmują m.in. organizowanie codziennych spowiedzi i mszy św. (7 razy w tygodniu) oraz nabożeństw z okazji świąt. Działalność religijna obejmuje także przygotowania do sakramentów oraz rozmowy indywidualne na prośbę osadzonych.

Siostra zakonna poza zaangażowaniem w powyższe przedsięwzięcia, prowadzi również katechezy dla osób chętnych (1 raz w tygodniu).

Działalność duszpasterską osób świeckich prowadzą: Związek Wyznania Świadków Jehowy; Warszawska Misja Ochotnicza, Kościół Zielonoświątkowy. Odbywają się zajęcia misyjne związane z tematyką moralności, świadczone są bieżące posługi - 1 raz na 2 tygodnie, organizowane są koncerty o tematyce chrześcijańskiej na terenie jednostki.

We wszystkich wymienionych formach posług religijnych mogą uczestniczyć osoby niepełnosprawne ruchowo, osoby starsze, z trudnością przemieszczające się. Należy jednak zaznaczyć, że w punkcie 8 raportu wskazano na problemy z fizyczną dostępnością dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich m.in. do kaplicy Aresztu.

13. Problemy ujawnione w trakcie wizytacji, niezwiązane z kwestią niepełnosprawności osadzonych

a) Mankamentem w obszarze prawa do właściwego traktowania, jak wynika z obserwacji wizytujących, jest postępowanie funkcjonariuszy Służby Więziennej wobec osób dostarczających paczki osadzonym i przychodzących na widzenia z nimi. Pomieszczenie, w którym znajduje się recepcja i m.in. wydawane są przepustki, jest co prawda niewielkie, niemniej jednak niewłaściwa jest praktyka przyjmowania wchodzących polegająca na tym, że do recepcji dopuszczane są kolejno pojedyncze osoby, a reszta stoi między drzwiami wejściowymi, a zamkniętą kratą stanowiącą dodatkowe ich zabezpieczenie. Ludzie ci, w opisany sposób znajdują się w niewielkiej klatce, gdzie stoją ściśnięci w grupie, często z małymi dziećmi, aż do wywołania kolejnej osoby po zakończeniu czynności z poprzednią. Zaznaczyć należy, że do dalszej części Aresztu wiodą kolejne przejścia z kratami, więc wydaje się, że stanowią one wystarczające zabezpieczenie przed nieuprawnionym wtargnięciem osób trzecich. Dyrektor jednostki zapytany przez wizytujących o tą praktykę potwierdził, że jest nieprawidłowa i że nie ma podstaw (również ze względów bezpieczeństwa) do

zamykania przed wchodzącymi dodatkowej kraty zabezpieczającej drzwi. Dodatkowo, jak wspomniano w niniejszym raporcie, ma nastąpić przebudowa wejścia tak, żeby oczekujący na widzenia z bliskimi i inni goście przebywali w lepszych warunkach, w poczekalni położonej bezpośrednio przy recepcji. Ponieważ przeprowadzona przez przedstawicieli KMP po tej rozmowie ponowna obserwacja sposobu przyjęcia wchodzących przez funkcjonariuszy Służby Więziennej nie pozwala na uznanie, że praktyka zamykania przed wchodzącymi kraty została zakończona, należy zalecić zmianę sposobu przyjmowania osób wchodzących do jednostki poprzez wyeliminowanie opisanej sytuacji.

b) Ustalenia wizytujących dotyczące prawa do informacji, pozwalają na sformułowanie kilku zastrzeżeń.

Przyjęty porządek wewnętrzny pochodzi z roku 2013, podobnie jak część wydanych aneksów (ostatni przedstawiony wizytującym został wydany w 2014 r.). Rozproszenie informacji na kilka aktów normatywnych czyni je mało czytelnymi, zatem należy zalecić ujednoczenie porządku wewnętrznego placówki.

W trakcie wizytacji wybranych pomieszczeń Aresztu, w jednej z cel przejściowych znajdował się regulamin w języku polskim, ale nie było informatora dla cudzoziemców o ich prawach i obowiązkach oraz zasadach obowiązujących w jednostce penitencjarnej. Przedstawiciele KMP zalecają sprawdzenie cel pod tym kątem i uzupełnienie brakujących materiałów informacyjnych.

Analiza dokumentacji indywidualnej ujawniła, że nie tłumaczy się oświadczeń podpisywanych przez cudzoziemców nie posługujących się językiem polskim, a zatem nie mają oni świadomości, co podpisali. Zdaniem przedstawicieli KMP ta sytuacja jest niedopuszczalna. Europejskie Reguły Więzienne [Rekomendacja Rec(2006)2 Komitetu Ministrów Rady Europy, zwane dalej: ERW] wskazują, *iż w momencie przyjęcia i tak często jak jest to potrzebne również później, wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją o przepisach, regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym (pkt 30.1). Więźniowie mają prawo do posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji (pkt 30.2). Wśród Zbioru zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia ogłoszonych w treści Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r. znajduje się zasada nr*

14, zgodnie z którą *osoba, która w niewystarczający sposób rozumie lub mówi językiem używanym przez organy odpowiedzialne za jej zatrzymanie, aresztowanie lub uwięzienie, uprawniona jest otrzymać niezwłocznie, w języku dla niej zrozumiałym informacje, m.in. o jej prawach, jak też wyjaśnienie tych praw oraz informację o sposobach korzystania z nich, oraz, jeśli zajdzie taka potrzeba, uzyskać bezpłatną pomoc tłumacza w związku z czynnościami prawnymi następującymi po jej zatrzymaniu.* Warto podnieść, iż także Europejski Trybunał Praw Człowieka zajmując się cudzoziemcami odbywającymi karę pozbawienia wolności, w sprawie Diallo przeciwko Szwecji (skarga nr 13205/07, wyrok z dnia 5 stycznia 2007 roku) zaznaczył, że *cudzoziemcom należy zapewnić pomoc tłumacza od chwili pierwszego przesłuchania, chyba że istnieją poważne przyczyny, aby to prawo ograniczyć.* Pracownicy BRPO zalecają, aby wszelkie informacje dotyczące praw i obowiązków osadzonych, także zasad odbywania kary pozbawienia wolności, były przekazywane skazanym w języku dla nich zrozumiałym np. za pośrednictwem tłumacza lub elektronicznego tłumacza, a następnie odnotowywane w dokumentacji skazanego, w jakim języku został on poinformowany o swoich prawach. Ponadto przedstawiciele Mechanizmu zalecają, by przekazać skazanym tłumaczenia wymienionych informacji na zrozumiały dla nich język, tak aby mieli oni do nich stały dostęp, co powinno zostać pokwitowane podpisem osadzonego. Należy też zadbać, by podpisywane przez cudzoziemców oświadczenia były im tłumaczone na język dla nich zrozumiały. Podobne zalecenie należy sformułować w stosunku do decyzji w sprawie osadzonego cudzoziemca, np. wniosku dyscyplinarnego, czy decyzji w sprawie rozpatrzenia skargi. Decyzje wydane w języku polskim powinny być cudzoziemcom tłumaczone na język przez nich zrozumiały, gdyż tylko w takim wypadku istnieje gwarancja, iż skazany dowie się o możliwości odwołania się od tej decyzji.

c) W zakresie prawa osadzonych do kontaktu ze światem zewnętrznym, uwagę wizytujących zwrócił fakt, że porządek wewnętrzny Aresztu nie uwzględnia możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane z ich obrońcami lub pełnomocnikami, o których mowa w art. 215 § 1 K.k.w.

Przedstawiciele KMP wskazują, że Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, iż wynikający z przepisu art. 217c K.k.w. zakaz korzystania z samoinkasującego aparatu telefonicznego, nie ma zastosowania do kontaktów

tymczasowo aresztowanego z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym. Należy w tym miejscu przywołać sentencję wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 listopada 2014 r. o sygn. akt. K 54/13 (Dz. U. z 2014 r., poz. 1707), w którym TK uznał art. 217c K.k.w. za niezgodny z art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Pracownicy BRPO zalecają respektowanie prawa osób aresztowanych do porozumiewania się, również telefonicznie, z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym.

d) Zastrzeżeniem przedstawicieli Mechanizmu dotyczącym kwestii bytowych osadzonych jest brak częściowego zadaszenia na placach spacerowych, pod którym osadzeni mogliby się schronić w trakcie opadów atmosferycznych, dlatego też zaleca się jego wykonanie.

Kolejnym problemem w omawianym obszarze jest fakt, że w Areszcie jest wprowadzie pokój do udzielania widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozoru, o których mowa w art. 138 § 1 pkt 3 K.k.w., jednakże jego wyposażenie jest niezgodne z treścią rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2014 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2014 r., poz. 200). W czasie wizytacji znajdował się w nim jedynie tapczan, stół i szafka ścienna.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

1. Dyrektorowi Aresztu Śledczego Warszawa-Grochów w Warszawie:

- 1.1. zapewnienie dostępności miejsc i urządzeń Aresztu do potrzeb osób z niepełnosprawnością, zgodnie z wskazówkami zawartymi w pkt 8 raportu;
- 1.2. w przypadku osadzenia osób niesłyszących i niedosłyszących, zagwarantowanie im możliwości skorzystania z systemu wspomaganego słuchu (w przypadku korzystania przez nich z odpowiednich aparatów słuchowych) oraz zapewnienie dostępności tłumacza polskiego języka migowego;

- 1.3. kontynuację prac remontowych zmierzających m.in. do dostosowania izb chorych do potrzeb osób z niepełnosprawnością;
- 1.4. uzupełnienie Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego Aresztu o wskazane w pkt 3 kwestie dotyczące ewakuacji osób z niepełnosprawnością;
- 1.5. zmianę sposobu przyjmowania gości wchodzących do jednostki poprzez wyeliminowanie praktyki zamykania ich między drzwiami wejściowymi a kratą stanowiącą dodatkowe zabezpieczenie;
- 1.6. ujednolicenie porządku wewnętrznego Aresztu;
- 1.7. przekazywanie wszelkich informacji dotyczących praw i obowiązków więźniów, także zasad odbywania kary pozbawienia wolności w języku zrozumiałym dla osadzonego oraz odnotowywane w dokumentacji, w jakim języku został on poinformowany o swoich prawach;
- 1.8. tłumaczenie podpisywanych przez cudzoziemców oświadczeń oraz decyzji wpływających na ich sytuację prawną;
- 1.9. uzupełnianie brakujących w celach przejściowych informatorów dla cudzoziemców;
- 1.10. respektowanie prawa osób aresztowanych do porozumiewania się telefonicznie, z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym;
- 1.11. zapewnienie pełnej obsady kadrowej w Dziale Penitencjarnym, zgodnej ze standardami pracy penitencjarnej;
- 1.12. objęcie wszystkich funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej mających bezpośredni kontakt z osadzonymi szkoleniami z zakresu praw osób pozbawionych wolności oraz tzw. miękkimi szkoleniami i kursami dotyczącymi postępowania z osobami z niepełnosprawnością ruchową;
- 1.13. wyposażenie pokoju do udzielania widzeń, o których mowa w art. 138 § 1 pkt 3 K.k.w., zgodne z treścią rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2014 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2014 r., poz. 200);
- 1.14. wykonanie częściowego zadania pól spacerowych.

Przedstawiciele KMP oczekują jednocześnie na udzielenie wyjaśnień w sprawach przedstawionych w pkt 7, 8, 10.

2. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Warszawie

- 2.1. uwzględnienie wymienionych w niniejszym Raporcie potrzeb, poprzez przyznanie środków finansowych niezbędnych do realizacji zaleceń dotyczących koniecznych modernizacji, uzupełnienia wyposażenia, tłumaczeń dla cudzoziemców oraz zatrudnienia kadry i szkoleń personelu.